

PRACE NAUKOWE

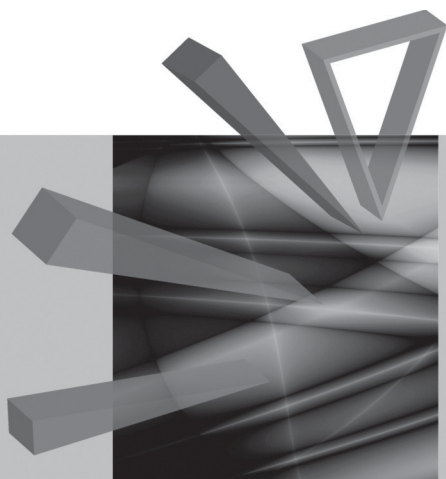
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

246

Polityka ekonomiczna

pod redakcją

Jerzego Sokołowskiego

Michała Sosnowskiego

Arkadiusza Żabińskiego

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Beata Filipiak, Kazimierz Krupa, Andrzej Miszczuk,
Krystyna Piotrowska-Marczak, Marzanna Poniatowicz,
Grażyna Wolska, Urszula Zagóra-Jonszta

Redakcja wydawnicza: Joanna Szynal, Aleksandra Śliwka

Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-209-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Franciszek Adamczuk: Nowa strategia rozwoju Euroregionu Neisse-Nisa-Nysa (ERN) – jej uwarunkowania i ewaluacja	13
Piotr Adamczyk: Wykorzystanie rekomendacji w procesie inwestowania na rynku akcji	24
Agata Balińska: Jakość jako determinanta konkurencyjności agroturystyki	34
Przemysław Borkowski: Rola studium wykonalności w ocenie ryzyka projektu infrastrukturalnego	43
Marta Czyż, Dariusz Cichoń: Wybrane zagadnienia gospodarowania nieruchomościami w procesie rozwoju zrównoważonego	53
Paulina Filip: Franczyza jako system współpracy i finansowania przedsiębiorstw	65
Małgorzata Fronczek: Znaczenie Rosji jako partnera handlowego Polski w latach 1995-2010	76
Marcin Gospodarowicz: Analiza stanu rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w Polsce w latach 2006-2010	86
Jakub Górka, Patrycja Chodnicka: Prognoza rozwoju sieci bankomatów w Polsce	96
Anna Grabowska: Inwestycje na rynku sztuki jako narzędzie dywersyfikacji portfela inwestycyjnego w dobie kryzysów na rynkach finansowych..	106
Marianna Greta, Ewa Tomczak: Wspólna Polityka Rolna jako element dynamizowania i ochrony polskiego rolnictwa	115
Renata Grochowska: Budżet unijny jako gra interesów państw członkowskich na przykładzie Wspólnej Polityki Rolnej	125
Marcin Jurewicz: Decentralizacja systemu niemieckich izb handlowo-przemysłowych	134
Bogusław Kaczmarek, Ewa Tomczak: Wspólna Polityka Rolna a zmiany w funkcjonowaniu sektora produkcji pierwotnej w Polsce	142
Lidia Kaliszczak: Przesłanki i przejawy kształtowania klimatu sprzyjającego przedsiębiorczości na poziomie lokalnym	150
Renata Karkowska: Ryzyko systemowe – teoria i analiza przyczyn	160
Joanna Kenc: Efekty współpracy głównych miast województwa dolnośląskiego z ich miastami partnerskimi	170
Ewa Kołoszyc: Instrumenty zarządzania ryzykiem w rolnictwie po reformie Wspólnej Polityki Rolnej	179
Dorota Komorowska: Efektywność gospodarowania wybranych typów gospodarstw ekologicznych i konwencjonalnych	188

Elwira Leśna-Wierszołowicz: Problemy systemu zabezpieczenia emerytalnego w Polsce w kontekście skarg kierowanych do rzecznika ubezpieczonych w latach 2008-2011.....	199
Janusz Majewski: Pszczelarstwo w Polsce – wybrane problemy ekonomiczne.....	209
Dominika Malchar-Michalska: Rozwój polskiego rolnictwa w perspektywie roku 2030	219
Grażyna Mańczak: Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a gospodarka Polski.....	229
Natalia Mańkowska: E-administracja a zdolność konkurencyjna gospodarki	240
Aneta Mazur-Jelonek, Anna Rychły-Lipińska, Agnieszka Sałek-Imińska, Monika Zajkowska: Restrukturyzacja jako sposób przeprowadzania zmian organizacyjnych na przykładzie Energa-Operator SA.....	250
Antoni Mickiewicz, Bogdan M. Wawrzyniak: Problematyka wielkoobszarowych gospodarstw rolnych w ustawodawstwie polskim	260
Danuta Miłaszewicz: Postępy w realizacji zrównoważonego rozwoju jako kryterium oceny polityki ekonomicznej	270
Andrzej Miszczuk: Społeczno-ekonomiczne powiązania transgraniczne regionu peryferyjnego (na przykładzie Polski Wschodniej)	280
Bartłomiej Moszoro: Znaczenie innowacyjności przedsiębiorstw w strategii zarządzania zmianą gospodarczą na poziomie regionalnym	291
Janusz Myszczyzyn: Przesłanki i ekonomiczne konsekwencje polityki protekcyjnej na przykładzie „unii żyta i żelaza”.....	300
Magdalena Olczyk: Zmiany strukturalne a konkurencyjność polskiego przemysłu	311
Artur Ostromęcki, Dariusz Zajac, Andrzej Mantaj: Wpływ zmian wybranych czynników produkcji na towarowość i strategię rozwoju gospodarstw rolnych	322
Mieczysław Piechnik: Aspekty infrastruktury regionalnej i jej wpływ na rozwój turystyki w makroregionie Polski Wschodniej w latach 2000-2010.....	333
Zbigniew Piepiora: Aktywna polityka przeciwdziałania skutkom klęsk żywiołowych w województwie zachodniopomorskim – aspekty finansowe	345
Wojciech Piontek: Implikacje teorii wyboru publicznego dla budowy gospodarki niskoemisyjnej i zasobooszczędnej.....	361
Zdzisław W. Puślecki: Zmiany we wzajemnych zależnościach w polityce rolnej między WTO i Unią Europejską.....	371
Marcin Ratajczak, Jan Wołoszyn, Ewa Stawicka: Koncepcja CSR w aspekcie pracowników na przykładzie przedsiębiorstw agrobiznesu z województwa mazowieckiego.....	381
Józef Rudnicki: Czy podział akcji maksymalizuje bogactwo akcjonariuszy?	391

Robert Rusielik, Michał Świtlyk, Artur Wilczyński: Efektywność publicznych uczelni technicznych w Polsce w latach 2007-2009	403
Iwona Salejko-Szyszczyk: Ewolucja barier prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych w Polsce	413
Anna Sieczko, Iлона Wyszyńska: Jakość usług w przedsiębiorstwie społecznym na przykładzie fundacji dzieciom „Zdążyć z Pomocą”	423
Magdalena Kinga Stawicka: Specjalne strefy ekonomiczne w Unii Europejskiej.....	434
Piotr Szajner: Wpływ reformy regulacji rynku cukru w UE na efektywność polskiego przemysłu cukrowniczego	444
Iwona Szczepaniak: Ocena poziomu samowystarczalności żywnościowej Polski w warunkach integracji i globalizacji gospodarczej	454
Piotr Szkudlarek: Polityka regionalna państwa w aspekcie budowy infrastruktury szerokopasmowej na przykładzie Polski Wschodniej.....	465
Paweł Szudra: Bariery lokalizacji małych przedsiębiorstw handlowych i usługowych.....	474
Agnieszka Ścianowska: Wpływ inwestycji współfinansowanych ze środków funduszu spójności na kształtowanie cen przedsiębiorstw wodociągowo-kanalizacyjnych.....	484
Arkadiusz Świadek, Marek Tomaszewski: Ewolucja aktywności innowacyjnej z perspektywy wielkości przedsiębiorstw w systemach regionalnych Polski.....	494
Marek Wigier: Efekty realizacji WPR w Polsce – doświadczenia i wyzwania w perspektywie do 2020 roku	504
Krzysztof Wiktorowski: Polityki i strategie rozwoju na tle systemu zarządzania rozwojem Polski.....	514
Tomasz Wojewodziec: Recesywne zachowania gospodarstw rolniczych prowadzonych przez przedsiębiorców ubezpieczonych w KRUS	523
Grażyna Wolska: Infrastruktura pocztowa w Polsce. Wybrane problemy badawcze	532
Agata Wójcik: Koszty i dochodowość polskich gospodarstw mlecznych należących do europejskiego stowarzyszenia producentów mleka w 2010 r.	542
Sabina Ząbek, Joanna Kott, Zdzisław Szalbierz: Analiza sytuacji ekonomiczno-finansowej PGE – Polskiej Grupy Energetycznej SA.....	552
Józef Stanisław Zegar: Konkurencyjność ekonomiczna <i>versus</i> konkurencyjność społeczna w rolnictwie.....	563

Summaries

Franciszek Adamczuk: New development strategy for Euroregion Neisse-Nisa-Nysa (ERN) – conditions and its evaluation.....	23
Piotr Adamczyk: Using the recommendations in investing process on the share market.....	33
Agata Balińska: Quality as a determinant of the competitiveness of rural tourism.....	42
Przemysław Borkowski: Feasibility study in the assessment of infrastructure project risk.....	52
Marta Czyż, Dariusz Cichoń: Selected aspects of property management in sustainable development process.....	64
Paulina Filip: Franchising as a system of cooperation and financing of enterprises.....	75
Małgorzata Fronczek: The significance of Russia as Polish partner in foreign trade in years 1995-2010.....	85
Marcin Gospodarowicz: The analysis of enterprise development in rural areas in Poland in the years 2006-2010.....	95
Jakub Górka, Patrycja Chodnicka: Prediction of ATM network development in Poland.....	105
Anna Grabowska: Investments in the market of art as a way for the diversification of the investment portfolio in times of crises on the financial markets.....	114
Marianna Greta, Ewa Tomczak: Common agricultural policy as an element of actuating and protecting Polish agriculture.....	124
Renata Grochowska: European budget as a business game of Member States based on the Common Agricultural Policy's example.....	133
Marcin Jurewicz: Decentralization of the system of German chambers of commerce.....	141
Bogusław Kaczmarek, Ewa Tomczak: The Common Agricultural Policy and the changes in functioning of the original production's sector in Poland.....	149
Lidia Kaliszczak: Premises and manifestations of shaping the climate encouraging local entrepreneurship.....	159
Renata Karkowska: Systemic risk – theory and analysis of reasons.....	169
Joanna Kenc: The effects of town twinning cooperation of the main cities of Lower Silesia Voivodeship.....	178
Ewa Kołoszycz: Risk management tools in agriculture after the reform of the CAP.....	187
Dorota Komorowska: Management efficiency of the selected types of organic and conventional farms.....	198

Elwira Leśna-Wierszółowicz: Problems of the protection of pension system in Poland in the context of complaints referring to the Insurance Ombudsman between 2008 and 2011	208
Janusz Majewski: Beekeeping in Poland – selected economic problems.....	218
Dominika Malchar-Michalska: The development of Polish agricultural sector in the perspective of the year 2030	228
Grażyna Mańczak: Foreign direct investments and Polish economy	239
Natalia Mańkowska: E-government and competitive ability of the economy	249
Aneta Mazur-Jelonek, Anna Rychły-Lipińska, Agnieszka Salek-Imińska, Monika Zajkowska: Restructuring as a form of implementation of organizational changes on the basis of Energa-Operator SA	259
Antoni Mickiewicz, Bogdan M. Wawrzyniak: Issues of multi-territorial farms in Polish legislation	269
Danuta Miłaszewicz: Progress towards sustainable development as a criterion of economic evaluations	279
Andrzej Miszczuk: Socio-economic transborder links of peripheral region (on the example of eastern Poland).....	290
Bartłomiej Moszoro: The importance of innovation of enterprises in the strategy of economic change management at the regional level	299
Janusz Myszczyzyn: Reasons and economic consequences of protectionist policy on the example of the “union of rye and iron”	310
Magdalena Olczyk: Structural changes and competitiveness in the Polish industry	321
Artur Ostromecki, Dariusz Zając, Andrzej Mantaj: Influence of change of chosen factors of production on the marketability and strategies of development of agricultural holdings	332
Mieczysław Piechnik: Aspects of regional infrastructure and its impact on the development of tourism in the macroregion of eastern Poland in the years 2000-2010.....	344
Zbigniew Piepiora: Active policy of natural disasters prevention in West Pomeranian Voivodeship – financial aspects	360
Wojciech Piontek: Implications of the public good theory for the creation of low carbon and resource-efficient economy.....	369
Zdzisław W. Puślecki: Changes in mutual interdependence between the WTO and the European Union in the agricultural policy	380
Marcin Ratajczak, Jan Wołoszyn, Ewa Stawicka: Concept of CSR in the aspect of employees on the example of agribusiness enterprises from Mazowieckie Voivodeship.....	390
Józef Rudnicki: Do stock splits maximize shareholders’ wealth?.....	402
Robert Rusielik, Michał Świtlyk, Artur Wilczyński: Efficiency of public technical universities in Poland in 2007-2009.....	412

Iwona Salejko-Szyszcak: The evolution of the privatization barriers of public enterprises in Poland.....	422
Anna Sieczko, Iłona Wyszynska: Quality of services delivered by non-government organisations based on an example of charity for children „Zdążyć z Pomocą”	433
Magdalena Kinga Stawicka: Special economic zones in the European Union	443
Piotr Szajner: Impact of the EU sugar market reform on the efficiency of Polish sugar industry	453
Iwona Szczepaniak: Assessment of the level of food self-sufficiency of Poland in the conditions of economic integration and globalization.....	464
Piotr Szkudlarek: Regional policy of the state in the context of construction of broadband infrastructure on the example of eastern Poland.....	473
Paweł Szudra: Barriers of location of small trading and service companies .	483
Agnieszka Ścianowska: The influence of the investments cofinanced from the Coherency Fund sources on the price policy of water-sewage companies	493
Arkadiusz Świadek, Marek Tomaszewski: Evolution of innovative activity from the perspective of size of companies in regional systems in Poland .	503
Marek Wigier: Effects of the CAP in Poland – experiences and challenges in the perspective to 2020	513
Krzysztof Wiktorowski: Development policies and strategies against the background of the system of development management of Poland.....	522
Tomasz Wojewodziec: Recessive behaviors of farms run by entrepreneurs insured by KRUS.....	531
Grażyna Wolska: Postal infrastructure in Poland. Selected research problems.....	541
Agata Wójcik: Costs and profitability of Polish dairy farms belonging to the European Dairy Farmers in 2010.....	551
Sabina Ząbek, Joanna Kott, Zdzisław Szalbierz: Analysis of economic and financial situation of PGE SA	562
Józef Stanisław Zegar: Economic competitiveness versus social competitiveness in agriculture.....	573

Ewa Kołoszycz

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny

INSTRUMENTY ZARZĄDZANIA RYZYKIEM W ROLNICTWIE PO REFORMIE WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ

Streszczenie: W pracy przedstawiono istotę zarządzania ryzykiem w rolnictwie oraz dokonano charakterystyki narzędzi zarządzania ryzykiem w rolnictwie proponowanych przez Komisję Europejską w związku z reformą Wspólnej Polityki Rolnej. Zwrócono uwagę na wykorzystanie omawianych narzędzi w Polsce i w wybranych krajach.

Słowa kluczowe: ryzyko, ubezpieczenia, fundusze wzajemności, narzędzie stabilizacji dochodu.

1. Wstęp

Ryzyko jest nieodzownym elementem działalności rolniczej. Produkcja w gospodarstwach z roku na rok może się znacznie zmieniać, w ujęciu zarówno ilościowym, jakościowym, jak i asortymentowym. Do podstawowych czynników wywołujących te zmiany należy zaliczyć czynniki atmosferyczne oraz sytuację rynkową, które w konsekwencji wpływają na ceny produktów rolnych i dochody osiągane w gospodarstwach. Przez wiele lat stabilna sytuacja rynkowa była w dużej części kreowana w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Kształt owej polityki ulegał zmianom – od wspierającej produktywność i dochody rolnicze do polityki wielofunkcyjnej, godzącej produkcję zorientowaną rynkowo z ochroną środowiska i rozwojem obszarów wiejskich. Takie działania spowodowały ujawnienie się mankamentów wielu regulacji i instrumentów, które nie są w stanie podolać nowym wyzwaniom, przed jakimi stoi rolnictwo europejskie. Wyzwania te to przede wszystkim: łagodzenie i dostosowanie do zmian klimatycznych, rozwój energii odnawialnej, skuteczna gospodarka zasobami wodnymi, zachowanie różnorodności biologicznej oraz podniesienie konkurencyjności europejskiego sektora rolnego. Szczęólnego znaczenia w obliczu tych wyzwań nabiera polityka rozwoju obszarów wiejskich. Spośród wielu propozycji KE, dzięki którym WPR będzie w stanie realizować swoje zasadnicze cele i podejmować wyzwania, pojawiły się instrumenty zarządzania ryzykiem w rolnictwie. Rolnicy europejscy korzystają z wielu narzędzi przeciwdziałających ewen-

tualnym stratom i minimalizujących je. Strategie radzenia sobie z ryzykiem są specyficzne dla każdego kraju, głównie ze względu na uwarunkowania naturalne, rozwój gospodarczy czy organizację rynku rolnego. Do podstawowych działań w ramach strategii zarządzania ryzykiem na poziomie rynku można zaliczyć ubezpieczenia, kontrakty terminowe i opcje, integrację pionową i kontraktację. W Polsce najczęściej stosowaną strategią zarządzania ryzykiem na rynku są ubezpieczenia rolnicze. Choć w ostatnich latach liczba zawieranych umów ubezpieczeniowych wzrosła, to w porównaniu z pozostałymi krajami członkowskimi UE nadal widać olbrzymią przestrzeń na rynku ubezpieczeń rolniczych do wykorzystania przez prywatne firmy ubezpieczeniowe oraz fundusze wzajemne. Celem pracy jest prezentacja proponowanych przez KE narzędzi zarządzania ryzykiem w rolnictwie: ubezpieczeń, funduszy wzajemnych i narzędzi stabilizacji dochodu, określonych w ramach reformy WPR.

2. Istota zarządzania ryzykiem w rolnictwie

Specyfika działalności rolniczej wyznacza podstawowe kategorie ryzyka, na które narażeni są rolnicy. Istnieje wiele klasyfikacji ryzyka szeroko omówionych w literaturze¹ i trudno wskazywać te najważniejsze. Jednak do podstawowych rodzajów ryzyka w rolnictwie można zaliczyć ryzyko produkcyjne, finansowe, rynkowe i instytucjonalne.

Zarządzanie ryzykiem w gospodarstwie rolnym polega na identyfikowaniu i prognozowaniu wystąpienia zagrożeń oraz doborze działań i środków, które pozwolą na minimalizację strat w przypadku ich wystąpienia. Taka definicja zarządzania ryzykiem określa jednocześnie cel podjętych działań, a mianowicie niwelowanie skutków wystąpienia sytuacji ryzykownych².

Rolnicy, tak jak wszyscy uczestnicy rynku, przyjmują różne postawy wobec ryzyka. Bierność wobec ryzyka wynika przede wszystkim z braku wiedzy i umiejętności. Niestety właśnie ta postawa dominuje wśród większości polskich rolników³. Przejawia się ona głównie w dywersyfikacji produkcji i unikaniu działań zwiększających ryzyko. Postawy aktywne uwidaczniają się w ograniczaniu ryzyka i minimalizowaniu strat powstałych w wyniku ujawnienia się zagrożeń. Są one charakterystyczne dla podmiotów, które dostrzegają istniejące zagrożenia oraz mają zarówno wiedzę, jak i umiejętności jego ograniczania i kontrolowania.

¹ *Managing risk in agriculture. A holistic approach*, OECD 2009, s. 19.

² M. Jerzak, *Zarządzanie ryzykiem jako czynnik stabilizacji dochodów i poprawy konkurencyjności w rolnictwie*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. X, z. 3, s. 246-251.

³ A. Kłoczko-Gajewska, P. Sulewski, *Postawy rolników wobec ryzyka oraz sposoby jego ograniczania*, „Roczniki Nauk Rolniczych”, Seria G, T. 96, z. 1, 2009, s. 141-148.

Jerzak wyróżnia dwie grupy metod kontroli ryzyka: metody kontroli fizycznej i finansowej⁴. Fizyczne metody polegają przede wszystkim na integracji pionowej podmiotów, dywersyfikacji i kontraktacji produkcji. Metody finansowe wiążą się z pokrywaniem przyszłych strat przy wykorzystaniu własnych możliwości finansowych lub przeniesieniem ryzyka na inne podmioty. Podstawowymi formami przeniesienia odpowiedzialności za ryzyko są transakcje giełdowe i ubezpieczenia.

Zarządzanie ryzykiem może się odbywać na poziomie gospodarstwa, rynku oraz rządu. Istnieje związek pomiędzy rodzajami ryzyka a instytucjami uczestniczącymi w zarządzaniu ryzykiem. Ryzyko o charakterze katastroficznym (niskie prawdopodobieństwo wystąpienia i duża siła oddziaływania) wymaga udziału środków na poziomie rządowym, a nie jest przedmiotem zarządzania na poziomie gospodarstwa. Istnieją też rodzaje ryzyka, które można uznać za normalne (duże prawdopodobieństwo wystąpienia i mała siła oddziaływania), którym zazwyczaj zarządza się na poziomie gospodarstwa, bez znacznego zaangażowania rynku i rządu. Wreszcie istnieją rodzaje ryzyka charakteryzujące się średnim prawdopodobieństwem wystąpienia i średnią siłą wpływu, które mogą być zarządzane przez wykorzystywanie dostępnych na rynku transakcji ograniczających ryzyko lub działania zbiorowe producentów⁵.

3. Instrumenty zarządzania ryzykiem i ich współfinansowanie przez budżet krajowy

W efekcie zmian na rynku światowym dokonywane zmiany WPR prowadzą do zmniejszenia ochrony granic oraz wewnętrznych interwencji rynkowych na obszarze UE. W konsekwencji wzrasta ekspozycja rolników na zmienność cen produktów rolnych. W związku z tym w reformie WPR silniejszy nacisk został położony na łagodzenie ryzyka dochodów rolników, a nie na łagodzenie ryzyka cenowego.

Ostatnie propozycje zmian WPR zaprezentowane przez KE w dniu 12 października 2011 r. dają możliwość zastosowania wsparcia konkretnych instrumentów zarządzania ryzykiem przez kraje członkowskie. Wsparcie to ma obejmować:

- dofinansowania składek ubezpieczeniowych, płaconych bezpośrednio przez rolników, w przypadku umów chroniących przed stratami gospodarczymi spowodowanymi niekorzystnymi zdarzeniami klimatycznymi i chorobami zwierząt lub roślin oraz incydentami środowiskowymi (określonymi w Dyrektywie 2000/29/EC),
- dofinansowania płaconych odszkodowań pieniężnych dla rolników, wypłacanych przez fundusze wzajemne w przypadku wystąpienia strat gospodarczych

⁴ M. Jerzak, *Indywidualne instrumenty zarządzania ryzykiem produkcyjnym, dochodowym i cenowym w rolnictwie*, [w:] *Zarządzanie ryzykiem cenowym a możliwości stabilizowania dochodów producentów rolnych*, red. M. Hamulczuk, S. Stańko, IERiGŻ, Warszawa 2008, s. 64.

⁵ O. Melyukhina, *Risk management in agriculture in the Netherlands*, OECD 2011, s. 20.

spowodowanych niekorzystnymi zdarzeniami klimatycznymi oraz chorobami zwierząt lub roślin oraz incydentami środowiskowymi,

- instrument stabilizacji dochodu w formie dofinansowania do funduszy wzajemnych, wypłacających odszkodowania pieniężne rolnikom, którzy doświadczają poważnego spadku dochodu⁶.

Ubezpieczenia są jedną z najbardziej znanych form dzielenia się ryzykiem. Składki ubezpieczeniowe są kosztem, dlatego rolnicy często nie są zainteresowani zawieraniem umów, zwłaszcza kiedy prawdopodobieństwo wystąpienia straty jest stosunkowo niskie, a odszkodowanie nie jest satysfakcjonujące dla rolnika. Jednym z celów Ustawy z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich⁷ było stworzenie rozwiązania, które skłoniłoby polskich rolników do szerszego korzystania z instrumentów, które stabilizowałyby ich dochody. W ustawie przewidziano dopłaty do składek płaconych przez producentów rolnych z tytułu zawarcia umowy ubezpieczenia upraw rolnych od huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, pioruna, obsunięcia się ziemi, lawiny, suszy, ujemnych skutków przezimowania oraz przymrozków wiosennych w przypadku upraw. Dopłaty przewidziane są również w ubezpieczeniu od ryzyka strat w produkcji zwierzęcej spowodowanych przez huragan, powódź, deszcz nawalny, grad, obsunięcie się ziemi, lawinę oraz w wyniku uboju z konieczności w następstwie wymienionych zdarzeń. Warunkiem otrzymania dopłat jest obowiązek ubezpieczenia co najmniej połowy posiadanych upraw od wszystkich lub wybranych rodzajów ryzyka. Zgodnie z oczekiwaniami wprowadzenie ustawy spowodowało wzrost zainteresowania ubezpieczeniami. W 2009 r. ubezpieczonych było ok. 160 tys. gospodarstw (10%) i były to głównie duże i średnie gospodarstwa, a ubezpieczony areal stanowił ok. 30% upraw w Polsce⁸.

Z badań Majewskiego i Sulewskiego wynika, że rolnicy dość nisko oceniają przydatność ubezpieczeń jako narzędzia redukcji ryzyka⁹. Badania Stempela wskazują, że zaledwie ok. 40% gospodarstw w rejonie północnej Polski wykupuje polisy obowiązkowego ubezpieczenia upraw, przy czym najmniej zawartych umów jest wśród gospodarstw o powierzchni do 10 ha (30%). W przypadku gospodarstw powyżej 50 ha odsetek korzystających z obowiązkowego ubezpieczenia upraw wzrasta do 77%. Najczęściej uprawy ubezpieczane są od ryzyka suszy, gradu i przymrozków wiosennych¹⁰.

⁶ *Proposal for a Regulation of the European Parliament And Of The Council on Support for Rural Development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD)*, Brussels 2011.

⁷ Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, DzU 2005, nr 150, poz. 1249 z późn. zm.

⁸ *Fakty i liczby ubezpieczeń w Polsce*, „Gazeta Ubezpieczeniowa”, 28.07.2009.

⁹ E. Majewski, P. Sulewski, *Rolnicy wobec ryzyka produkcyjnego i systemu ubezpieczenia upraw*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie, Materiały i Studia” 2011, nr 39, s. 7-22.

¹⁰ R. Stempel, *Ubezpieczenia rolne w gospodarstwach rolników indywidualnych Polski północnej*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2010, nr 2, s. 33-47.

KE, wychodząc naprzeciw słabościom rynku ubezpieczeń, proponuje wspieranie innych form organizacyjnych na tym rynku, a mianowicie funduszy wzajemnych (funduszy wspólnego inwestowania). Działalność funduszy wzajemnych opiera się na zasadzie wzajemności polegającej na:

- połączeniu praw wynikających z umów ubezpieczenia oraz praw członkowskich,
- świadczeniu ochrony ubezpieczeniowej członkom towarzystwa,
- eliminacji nastawienia na zysk,
- współdecydowaniu członków o losie towarzystwa¹¹.

Cechą odróżniającą fundusze wzajemne od zakładów ubezpieczeń jest to, że osoby ubezpieczające się są również współwłaścicielami funduszu, mają zatem wpływ na politykę finansową, a przede wszystkim na oferowane produkty ubezpieczeniowe.

Fundusze wzajemne jako forma organizacji producentów mają wiele mocnych stron. Po pierwsze występuje spójność interesów klientów i właścicieli, zwłaszcza jeżeli fundusz zostaje stworzony w celu ubezpieczenia w razie wystąpienia konkretnego typu ryzyka. Nie ma tu również miejsca wywieranie wpływu na politykę i strategię firmy osób spoza funduszu. Drugim atutem funduszy wzajemnych jest możliwość wykorzystania lokalnych więzi i wspólnot do kontroli, zwłaszcza w zakresie oszustw i wyłudzeń odszkodowań. Zmniejsza się również prawdopodobieństwo wystąpienia zjawiska moralnego hazardu, wynikającego z pewnej asymetrii informacji pomiędzy ubezpieczającym a ubezpieczanym, głównie dlatego, że takie fundusze mają charakter lokalny lub regionalny. Trzecim atutem funduszy jest ich cel, którym nie jest osiąganie zysku, a jedynie działanie w kierunku lepszego pokrycia ryzyka i obniżenia kosztów jego finansowania¹².

Istnieje różnica pomiędzy funduszami wzajemnymi a ubezpieczeniami wzajemnymi. Fundusze wzajemne są prywatnym porozumieniem stron, w których nie ma prawnego tytułu do odszkodowania. Jeżeli istnieje prawny tytuł odszkodowania zaofiarowany przez jakiś podmiot, to wówczas można mówić o ubezpieczeniu wzajemnym¹³.

Pomimo wielu zalet funduszy wzajemnych należy wspomnieć o podstawowych problemach pojawiających się przy ich tworzeniu i działaniu. Kwestią zasadniczą jest świadoma chęć zarządzania ryzykiem przez grupę producentów rolnych. Wymaga to nawiązania współpracy i zaufania członków oraz zgromadzenia kapitału początkowego. Zgodnie z propozycją KE środki publiczne nie mogą być angażowane w tworzenie kapitału początkowego funduszu. Mniejsze jest też rozłożenie

¹¹ K. Policha, *Charakterystyka organizacyjno-prawna przedsiębiorstw ubezpieczeniowych*, [w:] *Podstawy ubezpieczeń*, T. III, Poltext, Warszawa 2003, s. 26.

¹² M. Kuchlewska, „Od wzajemności” towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w Polsce, „Rozprawy Ubezpieczeniowe”, z. 9, nr 2/2010, s. 55-64.

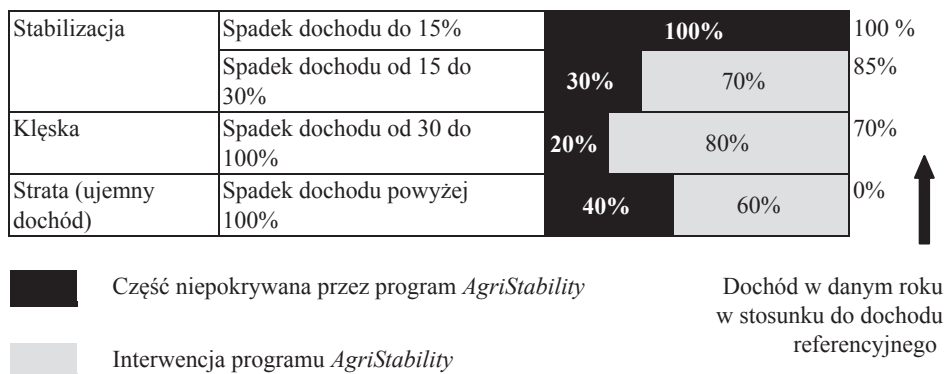
¹³ M. Bielza Diaz-Caneja, C.G. Conte, C. Dittmann, F.J. Gallego Pinilla, J. Stroblmair, *Agricultural Insurance Schemes*, European Communities, Luxembourg 2008, s. 21.

ryzyka na inne produkty w przypadku funduszy producentów, zwłaszcza jeżeli jest to fundusz o zasięgu lokalnym. Polskie doświadczenia w zakresie tworzenia typowych funduszy wzajemnych zrzeszających producentów rolnych są znikome. Badania Majewskiego i Sulewskiego wskazują, że rolnicy podchodzą z dużą nieufnością do funduszy wzajemnych, przede wszystkim dlatego, że jest to pojęcie nieznane dla większości rolników w Polsce¹⁴. Dobrym przykładem działania funduszy dla Polski może być Holandia. Większość holenderskich firm świadczących ubezpieczenia rolne jest zorganizowana w formie funduszy wzajemnych. Niektóre z nich oferują ubezpieczenia od wszystkich rodzajów ryzyka, inne zaś – jedynie ubezpieczenia na określonym rynku, dla konkretnych grup producentów. Fundusz *Potapol* ubezpiecza w Holandii 63% powierzchni upraw ziemniaka od brunatnej zgnilizny, bakteriozy pierścieniowej i wrzecionowatości bulw ziemniaka. Tak duże zainteresowanie funduszem było wynikiem ogromnych strat producentów ziemniaków, jakie ponieśli oni po wystąpieniu brunatnej zgnilizny ziemniaka w 1995 i 1996 r. Rząd holenderski częściowo rekompensował straty producentów. Jednak ze względu na duże koszty udziału państwa w pomocy w przypadku klęsk zdecydował, że w przyszłości takiej pomocy nie udzieli. Efektem tych wydarzeń było stworzenie w 1997 r. przez producentów ziemniaka funduszu wzajemnego *Potapol*, przy pomocy środków krajowych. Większość funduszy wzajemnych w Holandii jest wspierana z budżetu unijnego lub krajowego, w formie dopłat do składek ubezpieczeniowych lub dotacji do reasekuracji funduszy¹⁵.

Ostatnim instrumentem zarządzania ryzykiem proponowanym przez KE jest narzędzie stabilizacji dochodu. Ma ono na celu zagwarantowanie osiągnięcia minimalnego dochodu przez rolnika. Istotną zaletą tego instrumentu jest to, że wsparcie nie będzie dostarczane do ogółu rolników, a tylko do tych, którzy rzeczywiście ponieśli poważne straty i wykorzystali inne dostępne instrumenty ochrony przed tymi stratami. Dobrym przykładem działania podobnego narzędzia jest kanadyjski program pomocy *AgriStability*, który wspólnie z *AgriInvest* jest następcą *Canadian Agricultural Income Stabilization* (CAIS). *AgriStability* jest częścią nowego pakietu programów zarządzania ryzykiem w Kanadzie. Polega na określeniu dochodu referencyjnego gospodarstwa (obliczenia dokonane są na podstawie średniej olimpijskiej: średniego dochodu z ostatnich pięciu lat, bez wartości maksymalnej i minimalnej). Rolnicy co roku wpłacają środki na indywidualne rachunki stabilizacyjne. Uproszczony schemat działania systemu zaprezentowano na rys. 1. Jeżeli dochód w danym roku jest niższy o mniej niż 15% od dochodu referencyjnego, strata nie jest pokrywana przez program. Jeżeli spadek dochodu jest większy o kolejne 15%, wówczas strata pokrywana jest w wysokości 70%. Jeżeli dochód jest niższy o ponad 30% w stosunku do dochodu referencyjnego, wówczas program pokrywa 80%. Interwencja programu jest tym większa, im spadek dochodu większy.

¹⁴ E. Majewski, P. Sulewski, wyd. cyt., s. 43.

¹⁵ O. Melyukhina, wyd. cyt., s. 33.

Rys. 1. Uproszczony schemat działania systemu *AgriStability*

Źródło: http://www.fadq.qc.ca/en/insurance_and_income_protection/agristability/program/2011_agristability.html.

Podobnie jak w przypadku funduszy wzajemnych narzędzia zabezpieczające dochód mają mocne i słabe strony, zwłaszcza w zależności od poziomu administrowania tym narzędziem (tab. 1).

Tabela 1. Mocne i słabe strony narzędzi zabezpieczających dochód

Instrument	Mocne strony	Słabe strony
Narzędzie zabezpieczające dochód	<ul style="list-style-type: none"> – wspiera odporność i możliwość przetrwania gospodarstw – opłacalność (jest bezpośrednio powiązane z dochodem gospodarstwa) – szeroki zakres 	<ul style="list-style-type: none"> – skomplikowane administrowanie i struktura – potrzeba przeznaczenia znacznych funduszy
Narzędzie zabezpieczające dochód stosowane przez państwo członkowskie	<ul style="list-style-type: none"> – łatwe politycznie 	<ul style="list-style-type: none"> – mniejszy potencjał połączenia ryzyka – wyższe koszty
Unijne narzędzie zabezpieczające dochód	<ul style="list-style-type: none"> – połączenie ryzyka – tańsza reasekuracja – większa skuteczność pod względem kosztów 	<ul style="list-style-type: none"> – skomplikowane politycznie – potencjalna redystrybucja między państwami członkowskimi – ryzyko podlegające ubezpieczeniu różne w zależności od państwa członkowskiego

Źródło: *Jakie środki rynkowe w przyszłej WPR po roku 2013?*, Dyrekcja Generalna ds. Polityki Wewnętrznej, Departament Tematyczny B: Polityka Strukturalna i Polityka Spójności, Rolnictwo i Rozwój Wsi, Bruksela 2012, s. 59.

Doświadczenia kanadyjskie można przenieść na rynek europejski, należy jednak traktować je jako dodatkową formę zabezpieczenia dochodów rolniczych w zakresie ryzyka niepokrytego przez inne istniejące już instrumenty. Z pewnością będzie

on wymagał finansowania ze strony państw członkowskich, przy czym nie zwolni to rolników od wnoszenia opłat za uczestnictwo.

4. Podsumowanie

Problem ryzyka w rolnictwie istniał od zawsze. Nowe wyzwania stojące przed WPR wymusiły dokonanie gruntownej oceny istniejących instrumentów rynkowych w ramach UE. Aby lepiej zarządzać ryzykiem, KE zaproponowała wprowadzenie zestawu narzędzi zarządzania ryzykiem: ubezpieczenia produkcji, funduszy wzajemnych oraz narzędzi stabilizacji dochodu. Dwa pierwsze narzędzia, pomimo pewnych słabych stron, funkcjonują w Europie z pewnymi sukcesami. Trzecie narzędzie jest słabo znane i niestosowane w UE, jednak stworzenie go na podobieństwo kanadyjskiego systemu może zapewnić sukces.

Odnosząc propozycje KE do polskich realiów, należy zastanowić się nad kilkoma wyłaniającymi się problemami. Po pierwsze, zarządzanie ryzykiem wśród większości polskich rolników jest intuicyjne. Brak jest szkoleń z zakresu możliwości zarządzania ryzykiem w gospodarstwach i efektów, jakie niosą za sobą wykorzystywane do tego narzędzia. Po drugie, system ubezpieczeń upraw i zwierząt obejmuje niewielką część rolników. Wykorzystywany w małym zakresie nie niesie ze sobą zadowolenia rolników ze względu na ograniczoną ofertę ubezpieczeniową i wysokie składki. Po trzecie, fundusze wzajemne w formie określonej przez KE w Polsce praktycznie nie istnieją. Dobrym zaczynem do tego typu działalności mogą być grupy producenckie. Po czwarte, wprowadzenie narzędzia stabilizującego dochód będzie wymagało w pierwszym rzędzie korzystania przez rolników z innych instrumentów, m.in. ubezpieczeń i funduszy wzajemnych. Dodatkowo możliwość skorzystania z tego narzędzia będą miały gospodarstwa mające rzetelne informacje na temat osiągniętego dochodu, nie tylko w roku straty, ale z okresów poprzedzających stratę. Można przypuszczać, że na etapie początkowego funkcjonowania narzędzia będą mogły go wykorzystywać jedynie gospodarstwa prowadzące rachunkowość rolniczą od kilku lat.

Literatura

Bielza Diaz-Caneja M., Conte C.G., Dittmann C., Gallego Pinilla F.J., Stroblmair J., *Agricultural Insurance Schemes*, European Communities, Luxembourg 2008.

Fakty i liczby ubezpieczeń w Polsce, „Gazeta Ubezpieczeniowa”, 28.07.2009.

http://www.fadq.qc.ca/en/insurance_and_income_protection/agristability/program/2011_agristability.html.

Jakie środki rynkowe w przyszłej WPR po roku 2013?, Dyrekcja Generalna ds. Polityki Wewnętrznej, Departament Tematyczny B: Polityka Strukturalna i Polityka Spójności, Rolnictwo i Rozwój Wsi, Bruksela 2012.

- Jerzak M., *Indywidualne instrumenty zarządzania ryzykiem produkcyjnym, dochodowym i cenowym w rolnictwie*, [w:] *Zarządzanie ryzykiem cenowym a możliwości stabilizowania dochodów producentów rolnych*, red. M. Hamulczuk, S. Stańko, IERiGŻ, Warszawa 2008.
- Jerzak M., *Zarządzanie ryzykiem jako czynnik stabilizacji dochodów i poprawy konkurencyjności w rolnictwie*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2008, t. X, z. 3.
- Kłoczko-Gajewska A., Sulewski P., *Postawy rolników wobec ryzyka oraz sposoby jego ograniczania*, „Roczniki Nauk Rolniczych” 2009, Seria G, T. 96, z. 1.
- Kuchlewska M., „*Odwzajemnianie*” *towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w Polsce*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2010, nr 2.
- Majewski E., Sulewski P., *Rolnicy wobec ryzyka produkcyjnego i systemu ubezpieczenia upraw*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2011, nr 39.
- Managing risk in agriculture. A holistic approach*, OECD, 2009.
- Melyukhina O., *Risk management in agriculture in the Netherlands*, OECD 2011.
- Policha K., *Charakterystyka organizacyjno-prawna przedsiębiorstw ubezpieczeniowych*, [w:] *Podstawy ubezpieczeń*, T. III, Poltext, Warszawa 2003.
- Proposal for a Regulation of the European Parliament And Of The Council on Support for Rural Development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD)*, Brussels 2011.
- Stempel R., *Ubezpieczenia rolne w gospodarstwach rolników indywidualnych Polski północnej*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2010, nr 2.
- Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, DzU 2005, nr 150, poz. 1249 z późn. zm.

RISK MANAGEMENT TOOLS IN AGRICULTURE AFTER THE REFORM OF THE CAP

Summary: The paper presents the essence of risk management in agriculture and characterizes risk management tools in agriculture, proposed by the European Commission for the reform of the Common Agricultural Policy. Attention was paid to the use of these tools in Poland and in selected countries.

Keywords: risk, insurance, mutual funds reciprocity, income stabilization tool.